

Listy v přizemní růžici, krátce řapíkaté, 12–20 cm dl., 2,5–4,0 cm šir., v obrysu šir. obkopynaté až obvejčité, peřenosečné s postranními úkrojky nepravidelně trojúhelníkovitými nebo obdélníkovitými, nepravidelně zubatými, s koncovým úkrojkem největším, šir. trojúhelníkovitým, lysé, jen na žilkách oboustranně roztr. drsně chlupaté. Stvol 10–20(–30) cm dl., lysý. Úbor 1,5–2,0 cm v průměru; zákrov zvonkovitý, složený z delších vnitřních a výrazně kratších vnějších zákrovních listů; vnější zákrovní listeny nanejvýš z 1/3 délky vnitřních, šir. trojúhelníkovité, tmavě zelené, na žilkách a okrajích až čermozelené, na vnější straně lysé, jen na bázi obvykle s chomáčkem rezavě až tmavě hnědých chlupů; vnitřní listeny 10–12 mm dl., kopinaté, tmavě zelené, lysé; lůžko úboru ploché, lysé, bez plevek. Koruna s korunní trubkou ca 2,0–2,5 mm dl. a s ligulou ca 12–15 mm dl., zlatě žlutou, na vrcholu s 5 drobnými, obvykle tmavě zbarvenými zuby. Nažky obvejčité, ca 5 mm dl. (včetně zobánku), 1,5 mm šir., bez chmýru, krátce zobánkaté, světle hnědé, hustě krátce pýřité. V–VII. Hkf.

2n = 16 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Vlhčí stinné lesy, zvl. bučiny, jedlobučiny a dubohabřiny, též vlhčí

lesní louky a paseky, údolí lesních potoků. Druh převážně stínomilný, na čerstvě vlhkých, neutrálních až slabě kyselých, humózních půdách, obvykle na bazických, vápníkem bohatých podkladech. Nejčastěji se vyskytuje ve společenstvech svazů *Carpinion* a *Fagion*.

Rozšíření v ČR: U nás pouze na Moravě v Bílých Karpatech (Hodňovská dolina, Holý vrch, vrch Dúbrava) v nadmořské výšce asi od 500 do 750 m. V Čechách jen ojediněle zplanělá v zámeckých parcích (Černíkovice u Rychnova nad Kněžnou, SOUCEK PR; Chlum u Třeboně, AMBROZ apud PODPĚRA Spisy Přírod. Fak. Univ. Brno 325:13, 1951). § Δ – Mapy: HENDRYCH et HENDRYCHOVÁ 1989:289.

M: 78. B. Karp. les. (Brumov-Bylnice: Hodňovská dolina, Holý vrch, vrch Dúbrava).

Celkové rozšíření: Rozšířena ve vysokohoří a přilehlých oblastech stř. a v. Evropy. Alpy (Francie – v oblasti Přímořských Alp sestupuje až na pobřeží Středozemního moře, Švýcarsko, Německo, Rakousko, Itálie), pohoří Balkánu (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko), Karpaty (Rumunsko, Ukrajina, Polsko, Slovensko, Morava). – Mapy: MENZI-BILAND Jber. Naturforsch. Ges. Graubündens 82:200, 1950; SAXER Beitr. Geobot. Landesaufn. 36:70, 1955; BRESINSKY Bayer. Bot. Ges. 38:map. B6, 1965; HENDRYCH et HENDRYCHOVÁ 1989:286, 287; MEUSEL et al. 1992:527.

16. *Hypochaeris* L. – prasetník, náholník *)

Hypochaeris LINNAEUS Sp. Pl. 810, 1753. – Syn.: *Achyrophorus* ADANSON Fam. Pl. 2:112, 512, 1763, p. p. – *Trommsdorffia* BERNH. Syst. Verz. 102, 1800. – *Porcellites* CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 43:42, 1826.

Lit.: DOMIN K. (1939): O proměnlivosti sasanky hajní (*Anemone nemorosa* L.) a prasetníku blamatého (*Hypochaeris maculata* L.). S.-B. Königl. Böhm. Ges. Wiss. Prag, cl. math.-natur., 23(1938):1–19. – SKALICKÝ V. (1959): *Achyrophorus maculatus* (L.) Scop. v Československu. Preslia 31:153–161. – ŠOUREK J. (1967): *Hypochaeris uniflora* Vill. im Gebirge Krkonoše. Ein Beitrag zu ihrer Variabilität. Preslia 39:287–289. – WELLS T. C. E. (1976): Biological Flora of the British Isles. *Hypochaeris maculata* L. (*Achyrophorus maculatus* (L.) Scop.). J. Ecol. 64:757–774. – AARSSSEN L. W. (1981): Biology of Canadian weeds: 50. *Hypochaeris radicata* L. Canad. J. Pl. Sci. 61:365–381. – TURKINGTON R. et AARSSSEN L. W. (1983): Biological flora of the British Isles: *Hypochaeris radicata* L. J. Ecol. 71:999–1022. – TSUYUZAKI S. et KITAYAMA T. (1996): *Hypochaeris* is a misspelling for *Hypochaeris* (Asteraceae). J. Jap. Bot. 71:302–303. – CERBAH M., COULAUD J. et SILJAK-YAKOVLEV S. (1998): rDNA organisation and evolutionary relationships in the genus *Hypochaeris* (Asteraceae). J. Hered. 89:312–318. – CERBAH M., SOUZA-CHIES T., JUBIER M. F., LEJEUNE B. et SILJAK-YAKOVLEV S. (1998): Molecular phylogeny of the genus *Hypochaeris* using internal transcribed spacers of nuclear rDNA: Inference for chromosomal evolution. Molec. Biol. Evol. 15:345–354. – HOLUB J. (1998): *Trommsdorffia* Bernh. 1800 is a validly published generic name. Preslia 70:179–182.

Jednoleté nebo vytrvalé byliny, často s větvenou kořenovou hlavou. Lodyhy přímé, nebo na bázi vystoupavé, jednoduché nebo v hor. 1/2 větvené, jen řídce olistěné nebo bezlisté, lysé, pýřité nebo štětinatě chlupaté, někdy v hor. 1/2 nápadně ztlustlé. Listy přizemní růžice přisedlé, celistvé nebo lyrovitě peřenolaločné až peřenoklané, lysé nebo po obou stranách roztr. štětinatě chlupaté, někdy na líci s tmavými skvrnami, lodyžní listy v dol. 1/2 lodyhy podobné listům přizemní růžice, v hor. 1/2 lodyhy někdy několik výrazně menších, úzce kopinatých listů, nebo rostliny bez lodyžních listů. Úbory jednotlivé na vrcholu lodyhy a větví; zákrov víceřadý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, kopinaté až úzce kopinaté, lysé nebo chlupaté; lůžko úboru ploché, lysé, plevkaté. Květy jazykovité, morfologicky i funkčně oboupohlavné, s ligulou stejně dlouhou jako korunní trubka nebo o málo delší, na vrcholu (4)5zubou, špinavě žlutou až žlutou. Nažky často dimorfní, zobánkaté nebo bez zobánku,

*) Zpracovala J. Štěpánková

tělo nažky elipsoidní nebo vřetenovité (u okrajových nažek mírně obloukovitě prohnuté), s mnoha žebry; chmýr špinavě bílý, jednořadý s pérovitými paprsky nebo dvouřadý s vnější řadou jednoduchých drsných paprsků a vnitřní řadou pérovitých paprsků. – Asi 70 druhů rozšířených v Eurasii a Jižní Americe, některé zavlečeny i do Severní Ameriky, Austrálie a na Nový Zéland. – Entomogam. Alogam. Anemochor.

- 1a Chmýr dvouřadý, vnější řada paprsků výrazně kratší než vnitřní, vnější paprsky drsné drobnými papilami, vnitřní paprsky pérovité, s drobnými papilami i četnými dl. chlupy; lodyhy lysé nebo jen s roztr. krátkými měkkými chlupy 2
- b Chmýr jednořadý, všechny paprsky pérovité, s drobnými papilami a s četnými dl. chlupy; lodyhy štětinatě chlupaté 3
- 2a Rostliny vytrvalé; všechny nažky dl. zobánkaté; okrajové květy úboru zřetelně delší než zákrovní listeny; listy roztr. štětinatě chlupaté ..... 1. *H. radicata*
- b Rostliny jednoleté; vnější nažky na vrcholu uťaté, bez zobánku nebo vz. jen s krátkým zobánkem, vnitřní nažky dl. zobánkaté; okrajové květy úboru stejně dl. jako zákrovní listeny; listy lysé ..... 2. *H. glabra*
- 3a Lodyha obvykle s 1–2 větvemi nesoucími úbor, vz. jednoduchá, jednoúborná, neztlustlá nebo jen pod úbory mírně ztlustlá; úbory 13–20 mm v průměru, zákrovní listeny s úzkým bylinným celokrajným hustě vlnatě chlupatým nebo jen kratičce třásnitým lemlem; přízemní listy na líci obvykle s tmavými skvrnami ..... 3. *H. maculata*
- b Lodyha jednoduchá s jediným úborem, vz. úbory 2, v hor. 1/2 nápadně ztlustlá; úbor 25–50 mm v průměru, zákrovní listeny na okraji se suchomázdřítým dl. třásnitým lemlem; listy bez skvrn ... 4. *H. uniflora*

1. *Hypochaeris radicata* L. – prasetník kořenatý
Tab. 123/2

Hypochaeris radicata LINNAEUS Sp. Pl. 810, 1753. – Syn.: *Achyrophorus radicans* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2:117, 1772. – *Porcellites radicata* (L.) CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 63:43, 1826. – *Hypochaeris neapolitana* DC. Prodr. 7:91, 1838.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 699. – Fl. Isles. Exs., no 721. – SCHULTZ BIP. Cichoriaceothea, no 161.

Vytrvalé byliny s dlouhým tlustým vřetenovitým kořenem a větvenou kořenovou hlavou. Lodyhy přímé, nebo od báze vystoupavé, 20–60 (–70) cm dl., v hor. 1/2 větvené, lysé nebo v dol. 1/2 roztr. chlupaté krátkými měkkými chlupy, nasivělé. Listy přízemní růžice přitisklé k substrátu, přisedlé, podlouhle obkopinaté, celistvé nebo lyrovitě peřenolaločné až peřenoklané, 6–15 cm dl., 1,5–3,0 cm šir., na vrcholu tupé až tupě špičaté, na bázi pozvolna se zužující, po obou stranách roztr. štětinatě chlupaté, tmavě zelené; na lodyze několik výrazně menších, kopinatých listů 5–10 mm dl., 4–7 mm šir., v hor. části lodyhy obvykle ještě několik dalších přitisklých šir. kopinatých, ca 5 mm dl., 2–4 mm šir. drobných listů. Úbory velké, 2–3 cm v průměru, obvykle v počtu 3–6, jednotlivé na vrcholu lodyhy a větví; zákrov víceřadý, válcovitý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, kopinaté až úzce kopinaté, na vrcholu špičaté až tupě špičaté, tmavě zelené, na vrcholu hnědavé, na stř. žilce

světle brvitě, vnější ca 6 mm dl., vnitřní ca 10 mm dl.; lůžko úboru s plevkami kopinatými, suchomázdřítými, na vrcholu dl. zašpičatělými a hnědě naběhlými. Květy až 20 mm dl. (okrajové zřetelně přesahující vnitřní zákrovní listeny), s ligulou stejně dlouhou jako korunní trubka nebo o málo delší, ca 1,5 mm šir., na vrcholu (4)5zubou, žlutou, ligula okrajových květů někdy na vnější straně fialově naběhlá. Nažky dl. zobánkaté, tělo nažky elipsoidní (u okrajových nažek mírně obloukovitě prohnuté), 4–5 mm dl., s mnoha žebry, žebra hnědá, lesklá, drsná, tělo mezi žebry světle hnědé až bělavé, zobánek nažky až 10 mm dl. (u okrajových nažek kratší, obvykle do 6 mm); chmýr dvouřadý, vnější paprsky jednoduché, kratší než vnitřní pérovité, ca 10–13 mm dl. paprsky. VI–VII. Hkf.

$2n = 8$ (ČR: 21a. Han. pah.)

Variabilita: Proměnlivý v hustotě odění listů, v zabarvení zákrovních listenů, rostliny se zákrovními listeny na vrcholu hnědými bývají označovány jako f. *adusta* WIESB., v utváření okraje listů (listy na okraji jen drobně zubaté – f. *subintegriifolia* UECHTR., listy lyrovitě peřenoklané – f. *pinnatifida* KLINGGR.). Rostliny nízkého vzrůstu, hustě trsnaté (f. *humilis* PETERM.) bývají někdy zaměňovány s druhem *Hypochaeris glabra*. Výše zmíněná proměnlivost však není z taxonomického hlediska příliš významná. U nás roste pouze nominální subsp. *radicata*, v z. Evropě je někdy ještě rozlišována subsp. *ericetorum* SOEST (rostliny nízkého vzrůstu s úbory menšími, ca 13–16 mm v průměru a nažkami s tělem ca 3–4 mm dlouhým).

Ekologie a cenologie: Louky, meze, pastviny, písčité trávníky, okraje cest, suché lesní lemy a antropogenní světliny lesů, lomy, železniční násypy. Na čerstvých až vysychavých hlinitopísčitých až písčitých, kyselých až neutrálních půdách. Ve společenstvech svazů *Cynosurion* (diagnostický druh), *Arrhenatherion*, *Plantagini-Festucion ovinae*, *Hyperico perforati-Scleranthion*, řídkěji *Violion caninae* a *Molinion*.

Rozšíření v ČR: V termofytiku a mezofytiku hojně až roztroušeně, frekvence výskytu je nižší v územích na bazickém zvl. vápencovém podkladě (Český kras, České středohoří, Pavlovské kopce); v oreofytiku častý v nižších polohách, do nejvyšších oblastí jen přechodně zavlékán. Od planárního do subalpínského stupně (max.: Krkonoše, Luční bouda, 1410 m).

T: téměř ve všech fyt. o. [údaje nebyly dostupné z fyt. o. 5. Terež. kotl. a 17. Míkul. pah.]. – M: pravděpodobně ve všech fyt. o. [údaje nebyly dostupné z fyt. o. 24. Smrč., 44. Mileš. střed.]. – O: téměř ve všech fyt. o. [údaje chybějí z fyt. o. 85. Kruš. hory, 89. Novohr. hory a 94. Tepl.-ad. sk.].

Celkové rozšíření: Evropa vyjma oblastí severně od 60° s. š.; na jihu od pobřeží s. Afriky dále na severozápad přes Pyrenejský poloostrov a Britské souostroví do j. Skandinávie, na východ zasahuje do evropské části Ruska a přes Ukrajinu na jih až na Balkánský poloostrov, do Itálie a na středozemní ostrovy. – Mapy: HULTÉN FA 1968:942; HULTÉN NE 1986:941; MEUSEL et al. 1992:528.

2. *Hypochaeris glabra* L. – prasetník lysý

Tab. 123/4

Hypochaeris glabra LINNAEUS Sp. Pl. 810, 1753. – Syn.: *Hypochaeris hispida* ROTH Ann. Bot. Usteri 14:30, 1795. – *H. arachnoides* POIRET in LAM. Encycl. 5:572, 1804. – *H. simplex* MÉRAT Nouv. Fl. Env. Paris 310, 1812. – *H. pusilla* POIRET in LAM. Encycl. Suppl. 4:530, 1816. – *H. salzmänniana* DC. Prodr. 7:91, 1838. – *H. glabra* subsp. *arachnoides* (POIRET) NYMAN Consp. Fl. Eur. 471, 1879. – *H. balbisii* auct. bohem. et morav., non LOISEL. 1810.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 950. – Extra fines: Fl. Lusit. Exs., no 1043. – SCHULTZ Bip. Cichoriaceo-theca, no 96.

Jednoleté byliny s tenkým, větvenitým kořenem a větvenou kořenovou hlavou. Lodyhy přímé nebo vystoupavé, 10–40 cm dl., řídce větvené nebo jednoduché, lysé. Listy přizemní růžice přisedlé, podlouhle obvejčité, celistvé nebo peřenolaločné až lyrovitě nebo kracovitě peřenoklané, 5–10 cm dl., 7–14 mm šir., na vrcholu tupě špičaté, na bázi postupně se zužující, lysé, na lodyze v místech větvení drobné kopinaté podpůrné listy 7–15 mm dl., 2–3 mm šir., v hor. části lodyhy obvykle několik velmi drobných k lodyze přitisklých listů. Úbory 13–20 mm v průměru, jednotlivé na konci hlavní lodyhy nebo větví, zákrov víceřadý,

válcovitý, zákrovní listeny lysé, vnější dosahující do 1/3–1/2 vnitřních, úzce vejčité, tmavě zelené se světlou stř. žilkou, vnitřní podlouhle kopinaté, 7–10 mm dl., 1,0–1,5 mm šir., se světlou stř. žilkou a tmavě zeleným stř. pruhem, s širokým blanitým lemlem, na vrcholu špičaté. Květy ca 10 mm dl., zděli vnitřních zákrovních listenů, s ligulou tak dlouhou jako korunní trubka, ca 1 mm šir., (4)5zubou, žlutou. Nažky větvenité, tmavě hnědé, s více žebry, na žebrech šupinovitě osténkaté, vnější nažky ca 4 mm dl., bez zobánku, vnitřní dl. zobánkaté, vz. všechny nažky zobánkaté; chmýr dvouřadý, vnější paprsky jednoduché, kratší než vnitřní pérovité, ca 8–10 mm dl. paprsky. VI–VIII. Tf.

2n = 10, 8 (extra fines)

Variabilita: Nápadnější variabilita je ve tvaru nažek z okrajových květů. Nažky mohou být na vrcholu utaté, bez zobánku nebo se tělo nažky na vrcholu zužuje v krátký zobánek, vždy však nápadně kratší než u vnitřních nažek. Tato odchylka bývá označována jako f. *decipiens* SOND. (syn.: *Hypochaeris balbisii* auct. bohem. et morav., non LOISEL. 1810). *Hypochaeris xbalbisii* LOISEL. Not. Fl. France 124, 1810 je jméno křížence *H. radicata* × *glabra*. Ve starší české literatuře bylo však nesprávně užíváno ve smyslu *H. glabra*.

Ekologie a cenologie: Písčité pole, pastviny a úhory. Na vysychavých, písčitých až písčitolhinitých, kyselých, živinami chudých půdách. Zejména ve společenstvech svazů *Thero-Airion* a *Scleranthion annui*.

Rozšíření v ČR: V minulosti roztroušeně téměř po celém území vyjma pohraničních pohoří. V současnosti neznámý druh. Nejhojněji roste v územích s oceánicky laděným klimatem. V Čechách na Třeboňsku a v přilehlé části Českomoravské vrchoviny, v širším okolí České Lípy a Doks, častěji též v Podkrušnohoří, dále ve stř. a v. Polabí, dolním Povltaví, v dolním Poorličí. Vzácně v sušších oblastech na vápencovém podkladě (Český kras, České středohoří). Na Moravě častěji na Hané a v pahorkatinách stř., v. a s. Moravy, na j. Moravě vzácně. Těžiště výskytu v termofytiku a mezofytiku, v oreofytiku jen v Brdech, Žďárských vrších a Moravskoslezských Beskydech. Od planárního po submontánní stupeň, vzácně ve stupni montánním (max.: Moravskoslezské Beskydy, Horní Lomná, ca 800 m). †

T: 2a. Žatec. Poohří (Libořice), 2b. Podboř. kotl. (Podbořany; Vroutek), 3. Podkruš. pán. (roztr.), 4. Loun.-lab. střed. (vz.), 7. Středočes. tab. (roztr.), 8. Čes. kras (Smíchov – Velká Chuchle, železniční trať), 9. Dol. Povlt. (roztr.), 10. Praž. ploš. (roztr.), 11. Stř. Pol. (roztr.), 12. Dol. Pojiz. (Benátky nad Jizerou), 13. Rožď. pah. (roztr.), 14a. Bydž. pán. (Rybníček u Jičína), 15c. Pard. Pol. (roztr.), 18b. Dolnomor. úv. (Uherské Hradiště), 21. Haná (roztr.). – M: 24b. Sokol. pán. (Karlovy

Vary), 28d. Touž. vrch. (Beranov), 31a. Plz. pah. vl. (Plzeň), 32. Křivokl. (Zbiroh), 33. Branž. hv. (Chudenice), 36a. Blat. (Čekanice), 37h. Prach. Předšum. (roztr.), 38. Bud. pán. (Netolice; České Budějovice), 39. Třeboň. pán. (roztr.), 40c. Lhot. perm (Úsilné), 41. Stř. Povlt. (roztr. v údolí Vitavy), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Mnichovice), 45a. Loveč. střed. (Děčín), 47. Šluk. pah. (Šluknov), 48a. Žitav. kotl. (Jířkov), 52. Ral.-bez. tab. (roztr.), 53c. Českozub. pah. (Kněžice – Smržov), 55c. Rovent. pah. (Blatce), 55e. Mark. pah. (Libáň), 56c. Trut. Podkrk. (Hostinné), 57a. Bělohr. (Lázně Bělohrad), 61. Dol. Poorl. (roztr.), 63a. Žamb. (Kunvald), 63e. Poličsko (roztr.), 63d. Kozlov. vrch. (Janov), 64b. Jevan. ploš. (Skalsko), 67. Českomor. vrch. (roztr.), 68. Mor. podh. Vysoč. (roztr.), 69. Želez. hory (roztr.), 71c. Drah. podh. (Račice), 72. Zábř.-unič. úv. (Stavenice), 73. Hanuš.-rychleb. vrch. (roztr.), 74. Slez. pah. (roztr.), 75. Jesen. podh. (roztr.), 76. Mor. brána (roztr.), 77c. Chřiby (Staré Hutě), 79. Zlín. vrchy (roztr.), 80. Stř. Pobeč. (roztr.), 82. Javorn. (Střelná), 84. Podbesk. pah. (roztr.). – O: 87. Brdy (Padr – Strašice), 91. Žďár. vrchy (roztr.), 99a. Radh. Besk. (Horní Lomná; Morávka).

Celkové rozšíření: Západní a střední, disjunktivně i v Evropa. Západní Středozeří (vyjma v části Španělska), přes Francii a Britské souostroví až do j. Skandinávie, na východě přes Polsko, ČR a Rakousko do z. Itálie. Disjunktivně v SR, Maďarsku a na Balkáně. – Mapy: JÄGER Feddes Repert. 79:304, 1968; JÄGER Feddes Repert. 81:70, 1970; HULTÉN NE 1986:940; MEUSEL et al. 1992:528.

3. *Hypochaeris maculata* L. – prasetník plamatý, náholník plamatý Tab. 123/3

Hypochaeris maculata LINNAEUS Sp. Pl. 810, 1753. – Syn.: *Achyrophorus maculatus* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2:116, 1772. – *Trommsdorffia maculata* (L.) BERNH. Syst. Verz. 140, 1800. – *Hypochaeris carpathica* PAX Österr. Bot. Z. 45:26, 1895. – *H. maculata* var. *carpathica* (PAX) DOMIN Preslia 13–15:247, 1936. – *H. maculata* subsp. *carpathica* (PAX) DOSTÁL Květ. ČSR 2:516, 1950. – *Achyrophorus maculatus* (L.) SCOP. subsp. *carpathicus* (PAX) DOSTÁL Klíč Květ. ČSR 806, 1954, nom. inval.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 973/I, II, III. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 500. – Extra fines: Fl. Ital. Exs., no 1387. – Fl. Siles. Exs., no 722. – Gerb. Fl. SSSR, no 5697, 5899. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 1089, 1090.

Vytrvalé byliny s větvenitým kořenem. Lodyha přímá, chudě větvená, víceúborná (vz. jednoduchá jednoúborná), 25–40 cm dl., roztr. štětinatá, štětiny na bázi černé, na vrcholu světlé. Listy přizemní růžice přisedlé, k podkladu přitisklé, celistvé, vz. až peřenoklané, podlouhle obvejčité až eliptické, 7–12 cm dl., 2,5–5,0 cm šir., na vrcholu tupě špičaté až zaokrouhlené, na okraji oddáleně řídce zubaté, na bázi postupně se zužující, na líci i rubu lysé nebo roztr., vz. hustě chlupaté, na okraji a střední žilce na rubu roztr. brvité, na líci často s podlouhlými tmavými skvrnami; lodyžní listy drobné, kopinaté, 7–15 mm dl., 2–3 mm šir., obvykle pouze v místech větvení lodyhy, v hor. části lodyhy někdy ještě několik velmi drobných k lodyze přitisklých listů. Úbory 13–20 mm v prů-

měru, jednotlivé na konci hlavní lodyhy nebo větvi; zákrov víceřadý, válcovitý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, na okraji s úzkým bylinným celokrajným hustě vlnatě chlupatým nebo jen kratičce trásnitým lemlem, vnější listeny dosahující do 1/3–2/3 vnitřních, úzce vejčité, tmavě zelené, kýlnaté, na kýlu štětinaté, štětiny na bázi černé, v hor. části bílé, vnitřní listeny podlouhle kopinaté, 7–10 mm dl., 1,0–1,5 mm šir. Květy ca 22 mm dl., s ligulou ca 15 mm dl., ca 1,5 mm šir., 5zubou, v dol. části na vnější straně chlupatou, žlutou. Nažky 15–17 mm dl., světle hnědé, tělo nažky postupně se zužující v zobánek, chmýr jednořadý, paprsky chmýru pérovité, až 8 mm dl. VI–VII. Hkf.

2n = 10 (ČR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: Dostí proměnlivý druh, zejména v bohatosti větvení lodyhy, počtu lodyžních listů, počtu úborů, odění (listy hustě chlupaté až olýsalé), tvaru a skvrnitosti listů (obvykle tmavě skvrnité, někdy však i bez tmavých skvrn) a v odění zákrovů. Extrémní projevy variability v těchto znacích byly popsány jako různé taxonomické jednotky, většinou jako variety, např. DOMIN (1939) uvádí 7 variet, v rámci nichž rozeznává ještě řadu forem. Vesměs se však jedná o variabilitu z taxonomického hlediska nevýznamnou. Častěji jsou jak v literatuře, tak v herbářích jako samostatné taxony rozeznávány rostliny pouze s jedním úborem (ty byly dokonce popsány jako druh *H. carpathica* PAX) a rostliny s listy přizemní růžice peřenoklanými – var. *pinnatifida* (UECHTR.) WEISS. Avšak i tyto odchylky lze hodnotit nanejvýš na úrovni formy.

Ekologie a cenologie: Sušší travnaté stráně, teplé lesní lemy, světlé dubohabrové háje a teplomilné doubravy, řídkěji vlhčí louky. Na půdách čerstvě vlhkých až vysychavých, humózních, hlinitých, hlinitopísčitých až písčitých, často na vápencovém podkladu. Roste ve společenstvech svazů *Bromion erecti*, *Cirsio-Brachypodion*, *Molinion*, *Violion caninae*, *Geranion sanguinei*, zřídka i *Quercion pubescenti-petraeae* a *Carpinion*.

Rozšíření v ČR: Roztroušeně v termofytiku a mezofytiku, v oreofytiku jen na Šumavě a v Nízkém Jeseníku. Častější je v geomorfologicky členitějších územích sz. Čech (České středohoří, Poohří), v j. Čechách především na Českokrumlovsku; na Moravě roztroušeně zvl. v pahorkatinách j. a střední části. Od planárního do montánního stupně (max.: Šumava, Zátoň, ca 1000 m). § △ – Mapy: SKALICKÝ 1959: post p. 156; SLAVÍK in Květena ČR 7:48, 2004.

T: 1. Doup. pah., 2a. Žatec. Poohří (Vysočany), 4. Loun.-lab. střed., 8. Čes. kras (Budňany, Dřínová hora), 9. Dol. Povlt. (Praha-Troja), 11a. Všet. Pol. (Všetaty), 16. Znoj.-brn. pah., 17. Mikul. pah., 18a. Dyj.-svr. úv. (Božice), 18b. Dolnomor. úv., 19. B. Karp. step. (Hluk), 20. Jihomor. pah.,

21. Haná. – M: 24b. Sokol. pán. (Karlovy Vary; Loket – Nové Sedlo), 25a. Krušn. podh. vl., 28d. Touž. vrch. (Teplá; Toužim), 36a. Blat. (Vrbno; Rojice), 37f. Strak. váp. (Domanice), 37h. Prach. Předšum., 37i. Chvalš. Předšum., 37j. Blan. les, 37l. Českokr. Předšum., 37n. Kapl. mezih. (Spolí u Přidolí; Těchoraz u Vyššího Brodu), 38. Bud. pán. (Strýčice u Radošovic), 39. Třeboň. pán. (Pístina u Stráže nad Nežárkou, lit. nepravděpodobný nálezy), 45a. Loveč. střed., 53a. Českolip. kotl., 56c. Trut. Podkrk. (Chotěvice), 63d. Kozlov. vrch. (Kukle), 63f. Českotřeb. úv. (Semanín), 66. Hornosáz. pah. (Jitkov), 67. Českomor. vrch. (Střítež), 68. Mor. podh. Vysoč., 71b. Drah. ploš. (Drahany; Buková), 73b. Hanuš. vrch. (Šumperk; Jeseník), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Pitárné; Velká Kraš), 75. Jes. podh., 78. B. Karp. les., 82. Javorn. – O: 88g. Hornovlt. kotl., 98. Níz. Jes. (Babinec u Dětřichova nad Bystřicí).

Celkové rozšíření: Souvisle rozšířen ve v. a stf. Evropě, izolované výskyty v z. Evropě. Izolované lokality v s. Španělsku, z. Francii a v j. části Velké Británie, souvisle rozšířen od v. Francie, přes Německo na sever do stf. Skandinávie, j. Finska, pobaltských států a dále na východ v pásu mezi 50 a 60° s. š. až do stf. Asie. Na jihu po s. Řecko a s. Itálii. – Mapy: KNAPP Flora 168:505, 506, 1979; HULTÉN NE 1986:941; MEUSEL et al. 1991:527.

4. *Hypochaeris uniflora* VILL. – prasetník jednoborný, náholník jednoborný Tab. 124/6

Hypochaeris uniflora VILLARS Prosp. Hist. Pl. Dauphiné 37, 1779. – Syn.: *Hypochaeris helvetica* WULFEN in JACQ. Misc. Austriac. 2:25, 1782. – *Achyrophorus uniflorus* (VILL.) F. W. SCHMIDT Samml. Phys.-Oekon. Aufsätze 1:284, 1795. – *A. helveticus* (WULFEN in JACQ.) HORNEM. Hort. Bot. Hafn. 2:772, 1815. – *Hypochaeris maculata* subsp. *uniflora* (VILL.) BONNIER et LAYENS Fl. France 184, 1894. – *Trommsdorffia uniflora* (VILL.) SOJÁK Čas. Nár. Muz., ser. natur., 140:131, 1972.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 947. – Extra fines.: Fl. Hung. Exs., no 889. – Fl. Rom. Exs., no 700. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 250. – Pl. Polon. Exs., no 486. – SCHULTZ Bip. Cichoriaceothea, no 97.

Vytrvalé byliny s větveným kořenem. Lodyha přímá, 20–50 cm dl., v hor. 1/2 nápadně ztlustlá, roztr. světle pýřitá s vtoušenými tmavými dlouhými štětinami nebo téměř lysá a jen s ojedinělými tmavými štětinami. Listy přízemní růžice přisedlé, celistvé, podlouhle obvejčité až eliptické, 7–15 cm dl., 25–40 mm šir., na vrcholu tupě špičaté, někdy hrotité, na okraji oddáleně řídké zubaté, na bázi postupně se zužující, na líci i rubu lysé nebo roztr. chlupaté, na okraji a stf. žilce na rubu roztr. brvité; lodyžní listy v dol. části lodyhy podobné listům přízemní růžice, avšak menší, v hor. části lodyhy někdy ještě několik velmi drobných k lodyze přitisklých listů, nebo

rostliny bez lodyžních listů. Úbor jeden (vz. úbory 2), 25–50 mm v průměru, zákrov víceřadý, válcovitý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, tmavě zelené až černé, na okraji se suchomázdřitým dl. třásnitým lemem, vnější listeny dosahující do 1/3–2/3 vnitřních, úzce vejčité, 4–10 mm dl., 1,2–1,7 mm šir., na stf. žilce dl. štětinatě chlupaté, vnitřní listeny podlouhle kopinaté, 7–15 mm dl., 1,0–1,5 mm šir. Květy ca 24 mm dl., s ligulou ca 16 mm dl., ca 1,5 mm šir., 5zubou, v dol. části na vnější straně chlupatou, zlatožlutou nebo citronově žlutou. Nažky 16–18 mm dl., světle hnědé, podélně rýhované, tělo nažky postupně se zužující v zobánek; chmýr jednořadý, paprsky chmýru pérovité, až 10 mm dl. (VI–)VII–VIII. Hkf.

$2n = 10, 20$ (extra fines)

Variabilita: Proměnlivý v počtu lodyžních listů (lodyha bezlistá – f. *aphylla* ŠOUREK; lodyha olistěná až nad 1/2 – var. *crepidifolia* WIMM.), v počtu úborů (rostliny s 2 úbory – var. *biflora* GRAB.), v barvě úborů (úbory citronově žluté – var. *pallidiflora* ŠOUREK). Tato variabilita je však z hlediska taxonomického nevýznamná.

Ekologie a cenologie: Horské louky, subalpínské vysokostébelné trávníky, subalpínské a horské smilkové trávníky, světliny v kosodřevině. Na mělkých i hlubších, hlinitých, čerstvých, kyselých půdách. Nejčastěji ve společenstvech svazů *Nardion*, *Calamagrostion villosae* a *Nardo-Agrostion*.

Rozšíření v ČR: Sudetská pohorí: Krkonoše, Králický Sněžník, Hrubý Jeseník. Lokality v ČR představují sz. hranici celkového rozšíření druhu. Montánní až subalpínský stupeň (max.: Krkonoše, Studniční hora, ca 1500 m, Hrubý Jeseník, Praděd, ca 1450 m; min.: Rýchory, Suchý důl, ca 700 m). – Mapy: KODALÍKOVÁ in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1971:293, 1973; SLAVÍK in Květena ČR 7:49, 2004.

O: 93. Krk., 96. Král. Sněž., 97. Hr. Jes.

Celkové rozšíření: Vysokohorí stf. Evropy: alpský oblouk od Přimořských Alp až po rakouské v. Alpy, Karpaty; izolované lokality představují Krkonoše, Králický Sněžník a Hrubý Jeseník. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:528.

Poznámka: V literatuře je ze z. Evropy uváděn kříženec mezi druhy *Hypochaeris radicata* a *H. glabra* (= *Hypochaeris xbalbisii* LOISEL.). Tento kříženec u nás zjištěn nebyl a vzhledem k tomu, že druh *H. glabra* je v současnosti u nás nezcvěstný, výskyt křížence u nás není pravděpodobný.

Tab. 124: 1 *Leontodon hispidus* subsp. *hispidus*, 1a - detail odění listu. – 2 *L. hispidus* subsp. *glabratus*, list. – 3 *L. autumnalis* var. *autumnalis*, 3a - listy. – 4 *L. autumnalis* var. *pratensis*, úbor. – 5 *L. saxatilis*, 5a - vnější nažka, 5b - vnitřní nažka. – 6 *Hypochaeris uniflora*, 6a - nažka.

[TAB. 124] 713

Tab. 123: 1 *Chlorocrepis staticifolia*. – 2 *Hypochaeris radicata*, 2a – nažka. – 3 *H. maculata*, 3a – nažka. – 4 *H. glabra*, vnější nažka, 4a – vnitřní nažka. – 5 *Tolpis barbata*, 5a – přízemní list.

706 *Rhagadiolus / Aposeris*

